

Metsa mitmekülgse kasutuse tegevuskava

Metsa mitmekülgse kasutuse tegevuskava	1
Tegevuskava põhivaldkonnad	4
Kasutatud põhimõisted	4
Läbivad arendustegevused	5
Statistika ja uuringud	5
Valdkonnaga seotud koolitus- ja teavitustegevus	5
Partnerlus ja koostöövõrgustikud	5
Metsa ja mittemetsamaa töönduslik kasutus ning kõrvalsaaduste varumine	6
Valdkonna analüüs	6
Strateegilised eesmärgid	9
Meetmed	10
Puhkemajandus	11
Valdkonna analüüs	11
Strateegilised eesmärgid	14
Meetmed	15
Pärandkultuur	16
Valdkonna analüüs	16
Strateegilised eesmärgid	17
Meetmed	17
Tegevusplaan: Töönduslik kasutus ning kõrvalsaaduste varumine	18
Tegevusplaan: Puhkemajandus	19
Tegevusplaan: Pärandkultuur	20
Lisa 1 Metsa mitmekülgse kasutuse tegevuskava tööühma liikmed	21
Lisa 2 Kasutatud kirjandus	22

Metsandus on osa ühiskonnast, seepärast peaksime suutma näha ühiskonna seisundit aastal 2010. Metsade mitmekülgset kasutust on viimasel aastakümnel mõjutanud erametsaomandi ning -omanike teke ja ühiskonna kasvanud võimalused rääkida kaasa ning mõjutada metsaga toimuvat. See väljakutse on aastal 2010 veel olulisem kui täna. Metsanduses suureneb ka metsa nn mittepuidulise kasutuse roll eeskätt keskkonna ja puhkevõimaluste pakkujana. Võrreldes tänasega on laiemalt levinud loodusturism, kus lisaks tavalisele matkamisele on eesmärgiks seente ja marjade korjamine, atraktiivsed maastikumängud, pereürituste korraldamine, pärandkultuuri ja endisaegseid tegevusi tutvustavate kohtade külastamine, jahipidamine jms. Kui praegu on metsal baseeruva loodusturismi arendamisega tegelemas ennekõike RMK, siis aastal 2010 on teenust pakkumas ka palju eraettevõtjaid.

1997. a Riigikogus heaks kiidetud Eesti Metsapoliitika viitas puhkemajandusele ja metsa kõrvalsaaduste varumisele (3.11) kui olulisele osale Eesti majanduses, mis parandab elanikkonna tööhõivet ja pakub samas metsaga seotud toodangut ning teenuseid nii siseturul tarbimiseks kui ka väliskaubavahetuseks.

2001. a Eesti metsanduse arengukava aastani 2010 (4.8) toob välja eestimaalaste kasvava huvi kodumaiste puhke- ja vaba aja veetmise võimaluste vastu.

Uue metsaseaduse eelnõu § 10 lg1 p 3 näeb ette erametsanduse toetamise kaudu sotsiaalsete ja kultuuriliste väärtuste suurendamiseks tehtavaid metsakasvatustöid, sealhulgas pärandkultuuri säilitamiseks tehtavaid töid.

1997. a alustatud metsapoliitikaga on riigimetsade majandamisel saavutatud häid tulemusi. Metsapoliitika edukat rakendamist erametsanduses on takistanud tervikliku abinõude kava puudumine.

Toetudes RMK senisele kogemusele puhkemajanduse edendamisel, ettevõtjate kogemusele tööndusliku kasutuse valdkonnas ning oluliselt avardunud rahastamisvõimalustele, on läbimõeldud tegevuse korral võimalik metsa säästlikumalt ja efektiivsemalt majandada, suurendades metsaomanike tulubaasi ja ühtlasi edendades maaelu. Nii erametsa kui ka riigimetsa majandamisel on metsasaaduste töönduslikul kasvatamisel ja varumisel piisavalt kasvuruumi.

Keskkonnaministeeriumi metsaosakonna 2005. a kokku kutsutud töörühm töötas välja metsa mitmekülgse kasutuse uue tegevuskava, millega määratakse metsa mitmekülgse

kasutuse suunad ning loetletakse püstitatud eesmärkide täitmiseks vajalikud tegevused. Tegevuskava lähtub põhimõttest, et metsaressursse ja metsamaid peaks majandama säästvalt, rahuldamaks praeguste ja tulevaste põlvete sotsiaalseid, majanduslikke, ökoloogilisi, kultuurilisi ja vaimseid vajadusi. Metsa mitmekülgse kasutuse ja kavandatud arendustegevuste lõppeesmärgid on:

- metsaomanike tulubaasi suurendamine;
- tööhõive suurendamine maal;
- maaelu elavdamine ja väärtustamine;
- metsa mittepuidulise väärtuse ulatuslikum ja tõhusam kasutamine majanduslikus, sotsiaalses ja kultuurilises mõttes;
- säästev metsa majandamine ja loodusliku mitmekesisuse säilitamine metsades.

Tegevuskava põhivaldkonnad

Tegevuskava eesmärgid ja meetmed on jaotatud kolme suuremasse valdkonda:

1. Metsa ja mittemetsamaa töenduslik kasutus ning kõrvalsaaduste varumine.
2. Puhkemajandus.
3. Pärandkultuur.

Tegevuskavast on jäetud välja jahindus, mille arendamist ja seoseid metsa mitmekülgse kasutusega käsitletakse koostatavas "Jahinduse arengukavas".

Kasutatud põhimõisted

- Kõrvalsaaduste varumine – mittepuiduliste metsasaaduste varumine müügiks.
- Metsa ja mittemetsamaa töenduslik kasutus – mittepuiduliste metsasaaduste kasvatamine ja/või tootmine müügiks .
- Korilus – metsasaaduste korjamine isiklikuks kasutuseks.
- Loodusturism on osa maaturismist, mis toimub looduses ja pakub looduselamusi keskkonda säästval moel.
- Rekreatsioon ehk virgestus on töövõime ja tervise taastamine aktiivse puhkamisega looduses.
- Puhkemajandus – tegevuskava kontekstis hõlmab korilust, rekreatsiooni ja loodusturismi.
- Pärandkultuur – rahva eelnevate põlvkondade loodud ja minevikku tänapäevaga ühendavate aineliste ja vaimsete väärtuste kogum.
- Metsanduslik pärandkultuur on metsa või metsandusega seotud tegevuste tulem, mis sisaldab endas säilinud väärtusi nii pärimuslikul kui ka materiaalsel kujul.
- Meede on erinevate tegevuste kogumid strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

Läbivad arendustegevused

Metsa mitmekülgset kasutust iseloomustab kuulumine eri valdkondade – metsandus, turism, põllumajandus, maaelu – vahele ja osalt ka nende väheprioriteetsesse “ääre-
alasse”, sellest tingituna on seni olnud puudulik nii valdkonda kajastav statistika kui ka eri osapooli kaasav koordineeritud arendustegevus. Valdonna edendamisel on oluline roll kolmel läbival tegevussuunal.

Statistika ja uuringud

Metsa mitmekülgse kasutuse suundumuste hindamist ja süsteemset arendamist takistab hetkel puudulik statistika ning uurimistegevus. Olulisemad uuringu- ja statistika teemad on ressursiuuringud, tööndusliku kasutuse ja varumisega seotud ettevõtlusstatistika, mittepuiduliste metsasaaduste ekspordi/importi statistika, loodusturismi, rekreatsiooni võimaluste ja tegevuste statistika ning korilustegevusega seotud statistika.

Esimeseks sammuks on täpsustada statistikaameti võimalusi metsa mitmekülgse kasutusega seotud riikliku statistika kogumiseks. Teiseks leppida kokku põllumajandusministeeriumi, EASi Turismiarenduskeskuse, RMK ja Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskusega metsa mitmekülgse kasutusega seotud statistika regulaarse kogumise vajaduses ja kajastamise võimalustes.

Kolmandaks kavandada vajadusel regulaarsed spetsiifilised uuringud valdkonnaga seotud arengute ja tegevuskava mõju hindamiseks.

Valdkonnaga seotud koostöö- ja teavitustegevus

Põllumajandusministeeriumi tellitud uuringu (“Meetme 3.7 potentsiaalsete taotlejate tausta uuring” 2005) kohaselt ootasid küsitletud metsaomanikud lisaks metsamajandamise ja seadusandluse ning maksunduse teemadele informatsiooni ja koolitust ka toetuste, turunduse ja uute, alternatiivsete metsamajandamise võimaluste kohta. Tegevuskavas seotud eesmärkide saavutamiseks on oluline määratleda peamised infokanalid (interneti lehed) valdkonnaga seotud teabe edastamiseks olulistele sihtgruppidele ja kokku leppida peamistes võimalustes valdkonna propageerimiseks keskkonnaministeeriumi kasutuses olevate suhtekorraldusvahendite ja kavandatavate kampaaniate abil. Vajalik on üle vaadata ja hinnata valdkonna kajastatust kutsehariduse õppekavades ja kutsestandardites. Täiendkoolitusi on käsitletud iga valdkonna juures eraldi.

Partnerlus ja koostöövõrgustikud

Määratleda valdkonna arendamisega seotud olulised osalised ja sihtgrupid, leppida kokku omavahelises rollijaotuses, regulaarses infovahetuses ja tegevuse koordineerimise viisides (nt teatud regulaarsusega toimuv ümarlaud).

Metsa ja mittemetsamaa töenduslik kasutus ning kõrvalsaaduste varumine

Valdkonna analüüs¹

Metsa töendusliku kasutuse ja kõrvalsaaduste varumise oskusteave on Eestis säilinud, sellealased harjumused ja praktiline tegevus vajavad aga taaselustamist. Nii maa kui ka saaduste arvestatav potentsiaalne ressurss on olemas, seejuures on Eesti looduskeskkond ja mets säilinud suhteliselt puhtana. Statistikaameti ja 2001. a põllumajandusloenduse andmetel oli 2001. a lõpuks 1,33 miljonist hektarist põllumajandusmaast kasutusest väljas 441 977 hektarit. Statistilise metsainventeerimise analüüside andmetel on metsastamiskõlblik kuni 150 000 ha maad. Jõhvika bioloogiliseks varuks on hinnatud ligikaudu 6000 tonni aastas (Ruus, 1975). Mustikaid on meie metsadest keskmise saagikusega aastatel võimalik korjata kuni 2150 tonni, pohli 120 tonni. Heal saagiaastal on need arvud vastavalt 3500 tonni ja 250 tonni (Paal, 1986). Kõrvalsaaduste varumist toetab kehtiv igaüheõigus, suur riigimetsa osakaal ning tihe teedevõrk. Metsasaaduste (värsked ja külmutatud marjad, ravimtaimed, jm) jaoks on olemas kodumaine nõudlus, suhteliselt lähedal on Lääne-Euroopa maksejõulised tarbijad. Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja andmetel prognoositakse kultuurina kasvatatud metsamarjadele küllaltki head turgu, kuid praegu ei ole Eestis toodangumahtu, mis oleks piisavalt suur pidevate tarnelepingute sõlmimiseks ja hinna dikteerimiseks². Varumises on kõige olulisemad tegevused seente ja marjade korjamine ning kasemahla varumine. Tervikuna on kõrvalsaaduste varumise maht vähenemas. Firma Saareki andmetel õnnestus Lõuna-Eestist 2002. aastal võrreldes Põhja-Läti sarnase suuruse ja elanike arvuga territooriumilt kokku osta vaid 1/10 Läti kogusest. Vähenemise suundumust toetab valdkonna hooajalisus ja madal tulusus ning teiste, atraktiivsemate majandusvaldkondadega seotud võimaluste kasv. Seevastu on suurenemas metsa kõrvalsaaduste töendusliku kasvatamise osatähtsus. Peamised tegevusalad on jõulupuude kasvatamine ja puusöe valmistamine. Grillsöe nime all tuntud kauba keskmine toodangumaht on olnud viimastel aastatel keskmiselt 1000 tonni. Puusöe tootmine ületab tarbimise Eestis praegu mitmekordselt. Suuremaid grillsütt tootvaid firmasid on üle kümne (Rozental, 2000). Nii töendusliku kasutuse kui ka varumise puhul on trendiks tegevuste ja saaduste mitmekesisuse vähenemine.

Töendusliku kasutuse ja metsasaaduste varumise arengut mõjutab oluliselt konkurents kasvava hulga importtoodetega. Metsasaaduste impordi ja ekspordi trende viimasel kuuel aastal iseloomustavad kaks järgnevat tabelit (Eesti Statistikaameti andmete põhjal).

¹ Valdkonna all ei käsitleta korilust – metsasaaduste korjamist oma tarbeks.

² Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda teabelevikeskus www.pikk.ee

Metsasaaduste eksport kroonides

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Põdra-samblik	558 559	551 420	260 110	1 367 292	659 785	843 267
Jõulupuud	0	0	0	0	0	15 021
Pohlad*	98 684	93 470	413 247	0	70 410	49 177
Mustikad	227 630	2 020 966	2 733 335	1 650 377	103 493	1 161 888

Metsasaaduste import kroonides

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Põdra-samblik	652 155	469 414	1 166 360	1 074 935	1 139 505	659 532
Jõulupuud	0	0	0	0	0	637 671
Pohlad	1 420 731	3 984 348	8 950 276	6 441 097	9 497 038	24 921 570
Mustikad	4 639 668	19 132 402	26 507 980	26 270 687	16 239 371	57 585 414

* Marjade puhul on arvestatud üksnes värskete marjade impordi ja eksporti.

Konkureerimist sisseveetava kaubaga raskendab nende madal hind, suured kogused ja väljakujunenud turundussüsteem. Töendusliku kasutuse ja kõrvalsaaduste varumise alane majandustegevus on suhteliselt killustatud, mistõttu pakutavad kogused on väikesed ja raskendavad edukat turustamist Eestis ning ekspordivõimaluste leidmist. Samuti on killustatud ja kiratsev praegune kogumis- ja turundussüsteem. Kogumisel ja turustamisel ei tegeleta piisavalt lisaväärtuse loomisega ja kauba positsioneerimisega kallimasse tootenišši. Valdonna tulusust toetava positiivse trendina võib eeldada, et sarnaselt põllumajandusliku mahetoodangu väärtustamisele kasvab tarbijate teadlikkus ja toetus looduslikele "ökotoodetele" ja tervisekaupadele (looduslikud ravimid, toidulisandid jmt). Praegust majanduslikku situatsiooni arvestades moodustab ainuüksi metsamarjadest ja seentest saadav tulu 13–15% (1994. a 15,2%) kogu metsamajandusest saadavast tulust (eksperthinnang Tiit Matsonilt). Soomes on see näitaja viimastel aastatel olnud 8–9% (Saastamoinen *et al.*, 1998). EPMÜ Metsandusteaduskonna diplomand Tõnis Ruber (2001) järeldas tolliandmete analüüsist, et mitmesuguste metsa kõrvalkasutusproduktide väärtus võrrelduna eksporditava puidu ja puittoodete tuluga on küllalt märkimisväärne, moodustades ca 2% sellest. Näiteks 1997. aastal oli metsa kõrvalkasutusest saadav tulu 79,7 miljonit krooni, mis moodustas puidu ja puittoodangu ekspordist saadavast tulust 1,7%. Samas moodustab Soomes metsa kõrvalkasutusest saadav tulu keskmiselt 7% puidukaubandusest saadavast tulust (Ruber, 2001).

Valdkonna mõjukuse ja tulususe suurendamise võimalused on seotud koordineeritud ühistegevusega nii sisemaisel turustamisel kui ka ekspordis, saaduste positsioneerimisega kallimasse, nn ökokaupade nišši ja innovaatilise tootearendusega, saadustele lisaväärtuse loomisega. Probleemiks võib kujuneda mujalt toodud kauba müük paralleelselt eestimaise toodanguna.

Praegu oleks erisuguste toetusprogrammide raames otstarbekas kasutada lihtsalt kättesaadavaid koolitusressursse ja väljakujunenud nõuandevõrgustikku maakonna keskkonnaspetsialistide näol. Valdkonna arendamisel tuleb arvestada keskkonnamõjuga seotud riske – liiga intensiivne maa töenduslik kasutus ja kõrvalsaaduste varumine võib kahjustada loodust, ressursi ja infrastruktuuri (teed). Valdkonna arendamiseks sobivad rahastamisvõimalused on seotud mitmete erinevate põllumajanduse- ja metsandusprogrammide ning institutsioonidega. Võimaliku toetuse taotleja jaoks sellealast ülevaatlikku informatsiooni praegu ei ole.

Strateegilised eesmärgid

Valdkonna arendamise olulisemad strateegilised sihid on selle osakaalu suurendamine metsaomanike majandustegevuses, tulususe tõstmine ja eksporttoodete asendamine omamaiste alternatiividega ning tegevusliikide ja saaduste mitmekesistamine.

1. Tõsta valdkonna tulusust.
2. Eesti päritolu loodustoodete osakaalu suurendamine.
3. Tööndusliku kasutuse (TK) ja kõrvalsaaduste varumise (KV) sortimendi laiendamine.
4. TK ja KV osakaalu suurendamine erametsaomaniku tuludes.
5. TK ja KV osakaalu suurendamine RMK tuludes.

Eesmärk ³	2006	2007	2008	2009	2010	Indikaator/kommentaariid
Valdkonna tulusus						tulu valdkonnas tööga hõivatud isiku kohta kroonides
						kasumi % käibest
						metssaaduse ühiku keskmise hinna muutus ⁴
Loodustoodete osakaal						% tootegruppi mahust võrrelduna eksporttoodetega.
TK ja KV sortimendi laiendamine	113 ⁵					TK tootegruppide arv
	28 ⁶					Varutud erinevate metsasaaduste arv
Osakaal erametsaomaniku						TK% metsamajandamise tulust
						KV% metsamajandamise tulust
Osakaal RMK tuludest						TK% metsamajandamise tulust
						KV % metsamajandamise tulust

³ Indikaatorite baastaseme ja taotletavate tasemete määratlemiseks on andmed praegu ebapiisavad ning tuleb läbi viia sellealased uuringud ja analüüsid (vt ülal "Statistika ja uuringud").

⁴ Mõeldud on tulususe kasvu tänu paremale turundusele ja lisaväärtust loovale tootearendusele – indikaator vajab prioriteetsete, nn "läbilöögi" toodete ja metsasaaduste täpsemat määratlemist.

⁵ seened 14 nimetust, metsamarjad 5 nimetust, ravimtaimed 94 nimetust (allikad www.saarek.ee, www.vadigild.ee, www.viibergi.ee, www.hot.ee/kaupval)

⁶ Ankeedis olevast 40 erinevast metsasaadusest oli 28 -l üle 5 kasutaja (umbes 160-st) ja 37-l vähemalt üks kasutaja.

Meetmed

1. Teavitustegevus ja koolitus

- a. Kaardistada valdkonna arendus- ja tegevustoetuste võimalused (KIK, EAS, PRIA). Vajadusel täpsustatakse ja lahendatakse kaardistamise käigus võimalikud ebaselged või takistavad tingimused. Kogutud informatsioon vormistatakse viidete ja kommentaaridega varustatud (elektrooniliseks) trükiseks, mis on tegevuste- ja teemapõhine ning toob välja eri tegevuste rahastamise võimalused. Trükis tehakse sihtgruppidele kättesaadavaks internetis ja vajadusel ka paber kandjal.
- b. Kaardistatakse olulised osalised, sh valdkonna aktiivsed ettevõtjad, metsaomanikud ja nende ühendused.
- c. Metsaomanike koolitamine ja teavitamine valdkonna võimaluste tutvustamiseks. Kogutakse kokku töendusliku kasutuse ja kõrvalsaaduste varumise võimaluste ja praktikate alane oskusteave Eestis. Saadud andmete põhjal koostatakse nt käsiraamat ja koolitusprogramm.
- d. Lepitakse kokku valdkonna statistika kogumise ja kajastamise võimalustes RMK, erametsanduse, MMK-e, keskkonnaministeeriumi tegevusaruandluses ja uuringutes.

2. Tõhusa kogumis- ja turundussüsteemi kujundamine

- a. Turu-uuringud sisenõudluse ja ekspordivõimaluste ning sobivate turustuskanalite ja hinnakujunduse määratlemiseks. Tellitud turu-uuringud on toetavaks alusinfoks kogumise ja turustamisega seotud ettevõtetele ja tootjatele äriplaanide koostamiseks ja ühistegevuse soodustamiseks.
- b. Eesti päritolu loodustoodete märgi väljaarendamise põhjendatuse analüüsile toetudes otsustatakse, kas kasutada mõnd olemasolevat märki või luua uus. Koostöös oluliste osapooltega (põllumajandusministeerium) otsustatakse, kas kasutada olemasolevaid tootemärgistusi või on otstarbekas välja töötada uus loodustoodete märk.

3. Innovatsioon ja tootearendus

- a. Koostööprojektid (tootjate ühendus, RMK, teadusasutused, rahastaja) erinevate metsasaaduste lisaväärtuse leidmiseks ja innovaatiliste loodustoodete välja töötamiseks.
- b. Tehnoloogia arendamise projektid töendusliku kasutuse valdkonnas.
- c. Talumetsamajandajate konkursile töendusliku kasutuse ja kõrvalsaaduste varumise innovatsioonipremia lisamine.

4. Tulumaksuvabastus kõrvalsaaduste varumisele

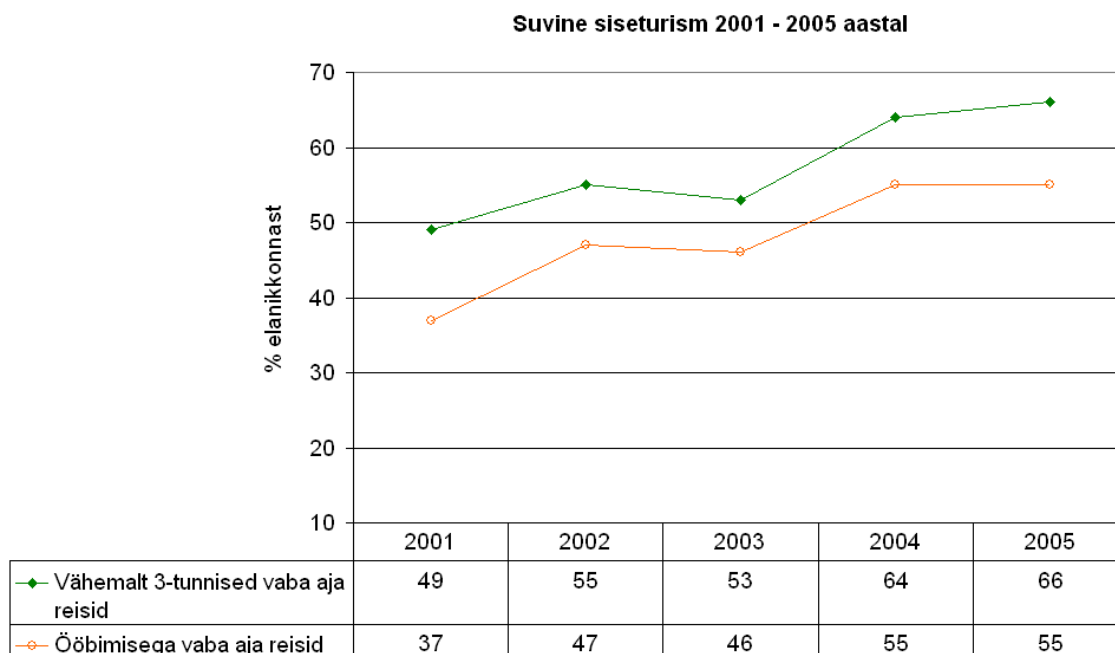
- a. Analüüsitakse kavandatud maksumuudatuse mõju ja võimalikkust, positiivse tulemuse korral esitatakse ettepanek tulumaksuseaduse muutmiseks.

Puhkemajandus

Valdkonna analüüs

Nõudlus

Metsaga seotud loodusturism ja rekreatsioon on koos suvise siseturismiga selgelt kasvava mahuga valdkonnad, korilustegevus pigem langustrendis. Viie aasta jooksul on lühireisidel käinud elanike protsent kasvanud 49lt 66le ja ööbimisega reisidel käinute hulk vastavalt 37lt 55le, vt allolev graafik (Saar Poll, 2005)⁷. Sama uuringu tulemuste järgi on ööbimisega sisereisidel käinud inimestest oma reisi tegevuste hulgas maininud puhkust rannas 33%, looduslike vaatamisväärsustega tutvumist 19%, jalgsi matkamist 11%. Välisturistidest viibib looduses või külastab looduslikke vaatamisväärsusi märkimisväärsed 29%. Eriti loodushuvilised on saksa ja vene turistid, kes on vähem linnade külastamisele orienteeritud ja samas viibivad Eestis ka keskmisest kauem (Eesti maaturismi arengukava 2004 – 2007).

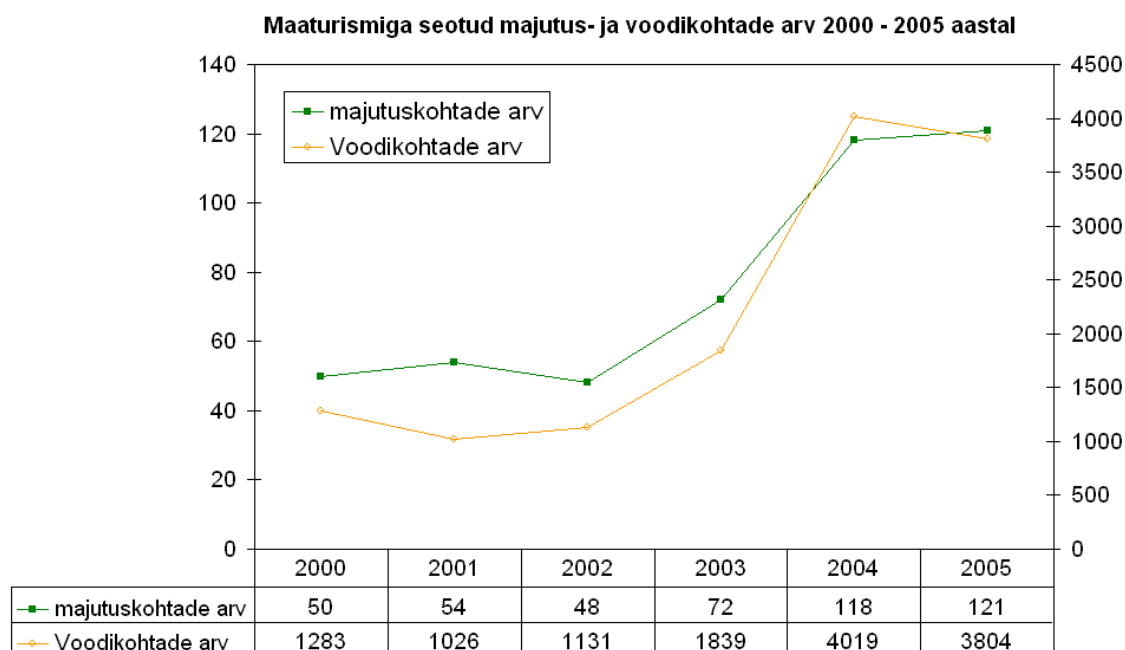
Vajadust metsapuhkuse ja looduses liikumise võimaluste järele kinnitab Riigimetsa läbi viidud elanike keskkonnateadlikkuse uuring (Emor, 2003). Uuringust selgus, et ligi pooled Eestimaa elanikud külastavad metsa vähemalt kord kuus, ligi 2/3 teab või on kuulnud igaüheõigusest ning olulisemad tegevused on metsasaaduste korjamine, puhkamine ja sportimine.

⁷ "2005. aasta suve siseturismi (vaba aja reisirid)" 2005 Saar Poll

Pakkumine

Eesti looduse puhkemajanduslik ressurss on heas seisus ja loodus mitmekesine. Saar Polli siseturismi uuringu andmetel nõustus ligi 80% sisereisidel käinutest täielikult või osaliselt väitega, et Eestis on piisavalt looduslikke vaatamisväärsusi, mida külastada. 73% arvas sama ajaloo või kultuuriga seotud vaatamisväärsuste kohta ning 57% aktiivsete harrastuste võimaluste kohta. Puhkemajandust toetab kehtiv igaüheõigus ja hea teedevõrk ning telkimise või majutusega seotud infrastruktuur. Maaturismi arengukava⁸ SWOT analüüsis on ühe võimalusena sõnastatud “loodusressursi efektiivsem ja elamuslikum kasutamine ka madalhooajal”.

Viimastel aastatel on pidevalt suurenenud maaturismiga seotud majutuskohtade arv ja teenuste hulk erasektoris. Statistikaameti andmetel (vt graafik allpool) on viimase viie aasta jooksul maaturismiga seotud majutuskohtade arv suurenenud rohkem kui kaks korda. (Graafikul on toodud andmed alla 10 000 elanikuga haldusüksuste puhkemajade, puhkekülade ja -laagrite kohta).

Riigimetsas on RMK välja arendanud hästi toimiva puhkealade (10 puhkeala) süsteemi ja infrastruktuuri. Puhkealad on loodud eesmärgiga suunata igaüheõiguse kasutajat kindlatele radadele. Hästi toimib RMK teavitussüsteem – puhkealade teabepunktid, looduskeskused, RMK kodulehekülg ja mitmed trükised. 2003. aastal uuringukeskuse Faktum korraldatud uuring “Looduses liikumine” näitas, et 82% Eestimaa elanikest olid teadlikud riigimetsas olevatest looduses liikumise võimalustest, 55% olid kasutanud neid ja 94% pidas loodud võimalusi väga oluliseks.

⁸ “Eesti maaturismi arengukava 2004 – 2007” www.maaturism.ee

Välja on kujunenud valdkonna professionaalsuse ja kvaliteedi arendamisega tegelevad koostöövõrgustikud ja ühendused (maaturismi ühendus, ökoturismi ühendus). Kaitsealade tegevus on koondatud ühtse juhtimise – Looduskaitse Keskuse – alla. Koostatud on "Eesti maaturismi arengukava 2004–2007". Koostamisel on ka üle-eestiline maaturismi infosüsteem, mille loomisega tegeleb põllumajandusministeeriumi PHARE projekt.

Probleemid ja vajadused

RMK puhkealadel 2002., 2003. ja 2005. aastal korraldatud külastajauuringutest selgus, et teenustest vajatakse kõige enam teid, lõkke- ja telkimisplatse, puhkealadelt oodatakse enam erivajadustega inimestega arvestamist, kaubanduslikke teenuseid (kioskid, kohvikud, jne) ning jäätmekorralduse kaasajastamist. Maaturismi arengukavas on põhiliste nõrkustena viidatud teenuste ja toodete vähesele atraktiivsusele, ebapiisavale innovatsioonile tootearenduses ning vajadusele suurendada klientidele suunatud informatsiooni detailsust ja elamuslikkust. Valdkonna tulusust piirab selle sesoonsus, arengu takistusteks võib osutuda üha suurenev eramaa sildistamise ja sulgemise komme, samuti kesised ühistranspordivõimalused ja puudulik võõrkeelne maanteeinfo.

Kohati on puhkemajanduse koormus loodusele saavutanud/ületanud loodusliku taluvuse piiri, negatiivse keskkonnamõju risk suureneb, kuna nii rahvarohked üritused kui ka ekstreemsport (nt ATVD) looduses on kasvav suundumus. Probleemiks võib ka kujuneda RMK puhkealade intensiivistuv, kontrollimatu kasutamine turismiettevõtjate poolt. Selle probleemi hajutamiseks on oluline erametsanduse senisest ulatuslikum kaasamine puhkevõimaluste pakkumisse.

Teine kriitiline probleem on seotud prahistamisega. Prügimajandus on sageli puudulikult organiseeritud, samuti on vähene looduses liikujate teadlikkus, tagajärjeks prahistamine ja rajatiste rikkumine. Probleemi süvendab loodusradade ebapiisav hooldamine – rajad metsistuvad, paljudel juhtudel ei ole radade hooldamisel selget vastutust. Lisaks võib takistada radade hooldamist maaomanike vaheliste kokkulepete puudumine. Vältida tuleks RMK konkurentsi erasektorile, valdkonna arendamisel on kasulik kokku leppida RMK ja turismiettevõtjate vahelises täpsemas rollijaotuses ja koostöövõimalustes.

Teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamiseks on olulisel kohal RMK ja erasektori koostöö ühtse teavitussüsteemi arendamisel ja kokkulepped loodusradade kujundamises ja hooldamises.

Strateegilised eesmärgid

Valdkonna arendamise olulisemad strateegilised sihid on seotud alavaldkondade mahu kasvu, kvaliteedi arendamise ning keskkonnamõjude ja -kahjude ennetamise ja vähendamisega.

1. Säätliku loodusturismi mahu kasv.
2. Puhkealade säästev majandamine.
3. Looduses liikuja teadlikkus.
4. Rekreatiivsete tegevuste mahu kasv (inimeste arv, inimeste aktiivsus).
5. Rekreatsiooni võimaluste suurendamine (sh koormuse hajutamiseks).
6. Loodusturismi toodete mitmekesisuse ja kvaliteedi tõstmine.

Eesmärk ⁹	2006	2007	2008	2009	2010	Indikaator/kommentaariid
Säätliku loodusturismi (SLT) maht	30 %					SLT tooteid/teenuseid ¹⁰ kasutavate sise- ja välituristide % kogu turismist.
	10 %					
Puhkealade säästev majandamine.						puhkealade arv, kus koormustaluvus on ületatud
Looduses liikuja teadlikkus	65%					teadlike, sobivate hoiakutega inimeste % elanikkonnast.
Rekreatsiooni maht	3 145 t.					külastuskordade arv ¹¹
Rekreatsiooni võimalused	324 ¹²					korrastatud ja sobiva infrastruktuuriga loodus- ja õpperadade ning telkimisalade arv
SLT kvaliteet ja mitmekesisus	80 % ¹³					rahulolevate klientide %
	8 ¹⁴					SLT toodete arv

⁹ Tabelis toodud indikaatorite baastaseme (2006 a.) hinnangud on esialgsed ja vajavad täpsustamiseks ning hilisemaks hindamiseks eraldi uuringuid (vt ülal "Statistika ja uuringud").

¹⁰ Säätliku loodusturismi toodete ja teenuste all on mõeldud väikestele gruppidele korraldatavaid, loodus- linnuvaatlusreise, ratsa-, vee- jalgrattamatka korraldamist, loodus- ja õpperadade kasutamist jmt. Välituristide puhul on mõeldud 10 % kõigist vähemalt nädal Eestis olnud turistidest. Indikaator vajab täpsustamist koostöös valdkonnas uuringuid tellivate Maaturismi Ühenduse ja EAS Turismiarenduskeskusega.

¹¹ "Looduses liikumine" 2003 Faktum; tellija RMK.

¹² RMK-l on 10 puhkealal 76 loodusrada, www.maaturism.ee on matkaradade nimekiri 248 rajaga.

¹³ Baastaseme hinnang Maaturismi interneti küsitluse (nov.-dets. 2000) põhjal.

¹⁴ www.maaturism.ee andmetel on 72 puhkepaketist 8 kultuur- ja looduspuhkust.

Meetmed

1. Teavitustegevus ja koolitus

- a. Fenoloogiline info saagi (seened, marjad ravimtaimed) valmimisest meedia kaudu.
- b. Koostöös EAS Turismiarenduskeskusega kavandada sihistatud loodusturismi võimalusi tutvustavad (toote)kampaaniad välituristidele (nt inglise linnuvaatlejatele või üldisem fotojahi propageerimine, talvel jälgede vaatlemiseks/ajamiseks ning militaarobjektid + sõjamängud).
- c. Loodusturismiga tegelevatele turismifirmadele suunatud prahistamisvastane kampaania.
- d. Teabematerjal ja koolitused metsaomanikele puhkemajandusega teenuste võimaluste tutvustamiseks.

2. Algatustoetused ja tootearendus

- a. Pilootprojekti konkurss nt koostöös Eesti Ökoturismi Ühendusega, tingimuseks mitme majapidamise ühendamine ja loodusturismi toote, teenuse sidumine pärandkultuuri objektide ja oskustega.
- b. Algatustoetus igaüheõigusel põhineva puhkekoha, linnuvaatluskoha, matkaraja rajamiseks.
- c. Toetus/tellimus uute puhkealade loomiseks eramaadel koormuse hajutamise eesmärgil.

3. Keskkonnatingimuste loomine ja säilitamine

- a. Luuakse (KKM) eramaa sildi ja tähistamise soovitused, mida kohalikud omavalitsused saavad vajadusel rakendada.
- b. Koostöös oluliste osapooltega (päästeamet) analüüsitakse maakondlike kriisiplaanide otstarbekust puhkemajanduse kontekstis ja kõrgendatud valmisoleku kujundamise põhimõtteid külastatavuse tippajal.

Pärandkultuur

Valdkonna analüüs

Ainelist pärandkultuuri on Eesti metsades säilinud suhteliselt palju ja objektid püsivad võrdlemisi hästi, kuid hävivad sageli omaniku teadmatusel tõttu. Palju on säilinud avastamata pärandkultuuri objekte, kuid suuremad objektid on kaardistatud ja võrdlemisi hästi tuntud. Samas väheneb aja jooksul suulise pärimuse saamise võimalus ning endisaegsed oskused hääbuvad.

Olemasoleva pärandkultuuri inventeerimise meetodika (Lembitu Tarang, Jürgen Kusmin, Rein Kaljuvee) järgi on inventeeritud Lääne- ja Raplamaal 270 mittekaitstavat pärandkultuuri objekti ja objektid Hanila ja Ridala vallas. Hea võimalus pärandkultuuri väärtustada on selle sidumine puhkemajandusega. Interreg IIIA projekti abil luuakse pärandkultuuri objektide andmebaas ja viiakse Harju-, Lääne- ja Raplamaa metsaomanike seas läbi uuring valmisoleku kohta siduda pärandkultuuri objekte puhkemajandusega.

Pärandkultuuri talletamiseks on oluline pärandkultuuri inventeerida ja luua selle andmebaas. Prioriteetsed teemad on tegevused, oskusteave ja tehnikad, mille kasutajate ja mäletajate arv ajaga väheneb.

Objektide ja oskuste säilitamist ja eksponeerimist takistavad tegurid on vähene ja süstematiseerimata informatsioon ning vähiklikkusest ja teadmatusel tingitud objektide hävitamine. Raskendavaks teguriks pärandkultuurialase teadlikkuse ja info osas on ka omanike paljusus ja maaomandi reformiga toimunud omanike vahetumine – põlvkondade side on nõrk, pärimus ei kandu enam edasi. Objektide (ristipuud, kiviaiad) säilimist võivad kahjustada ka majanduslikud huvid. Valdkond on jäänud n-ö teisejärguliseks mitme ametkonna vahele, mistõttu selle kaitse on killustatud, koostöö eri poolte vahel on olnud vähene. Võimalik risk valdkonna arendamisel on samas ülekaitsmise oht.

Strateegilised eesmärgid

1. Pärandkultuuri objektide säilitamine ja väärtustamine.
2. Traditsiooniliste oskuste säilitamine, väärtustamine, aktiivses kasutuses hoidmine, uute kasutusvõimaluste leidmine.
3. Avalikkuse pärandkultuurialane teadlikkus.

Eesmärk	2006	2007	2008	2009	2010	Indikaator/kommentaariid
PK objektide säilitamine ja väärtustamine	2000	6000	10000	14000	20000	andmebaasis olevate PK obj. arv
	50	100	200	500	1000	hooldatud/eksponeeritud obj. arv
Oskuste säilitamine ja väärtustamine	10	15	20	22	25	kirjeldatud ja kasutatavate oskuste arv
Avalikkuse teadlikkus	1	1,5	2	3	5	teadlike, sobivate hoiakutega inimeste % elanikkonnast

Meetmed

1. Teavitustegevus ja koolitus

- a. Metsanduse eriala kutseõppesse pärandkultuuri distsipliini sisseviimise vajaduse ja võimaluste hindamine ja sellekohaste ettepanekute tegemine (nt erikursustena).
- b. Koolitus metsaomanike (Erametsakeskus) ja metsakorraldajate (MMK) teadlikkuse tõstmiseks.
- c. Metsa pärandkultuuri käsitleva teatmekirjanduse väljaandmise, internetiressursside toetamine, teabepäevade korraldamine.

2. Pärandkultuuri säilitamine

- a. Objektid inventariseeritakse ja saadud andmete põhjal koostatakse metsaregistri osana pärandkultuuri objektide andmebaas.

3. Pärandkultuuri väärtustamine

- a. Pärandkultuuri sidumine maaettevõtlusega (vt tegevused puhkemajanduse all).
- b. Algatustoetused pärandkultuuriobjektide eksponeerimiseks ja avatud metsa propageerimiseks. Toetatakse näidisõpperadade loomist ja teeparanduse, istumiskoha, telkimiskoha, lõkkeplatsi rajamise, objekti nähtavaks puhastamisega seotud tegevusi. Tingimuslik omanikupoolne hilisem hooldus.
- c. Talumetsamajandajate konkursile pärandkultuuri eriauhinna lisamine.

Tegevusplaan: Töenduslik kasutus ning kõrvalsaaduste varumine

<i>Meede</i>	<i>Tegevus</i>	<i>Kriteerium</i>	<i>Rahastus</i>	<i>Vastutaja</i>	<i>Aeg</i>
Teavitustegevus ja koolitus	a. Trükis valdkonna arendus- ja tegevustoetuste kohta.	Sihtgrupist 40% teadlikud, neist 70% rahul/väga rahul infoga	50 000 kr KIK	Erametsakeskus	2007
	b. Valdkonnaga seotud oluliste osapoolte kaardistamine.	Kaardistus avalikustatud	10 000 kr KIK	Erametsakeskus	2007
	c. Metsaomanike koolitus ja teavitamine valdkonna võimaluste teadvustamiseks parima praktika vahendamisel.	Käsiraamat avalikustatud. Toimunud 4 koolitust; 80 osalejale Osalenutest 70% rahul/väga rahul	200 000 kr KIK	Erametsaliit (KKM)	2007
	d. Lepitakse kokku valdkonna statistika kogumise ja kajastamise võimalustes.	Statistika kogumise ja kajastamise süsteem on rakendunud	50 000 kr RE, KIK	MMK	2008
Turundussüsteem	a. Turu-uuringud valdkonnaga seotud ettevõtluse toetamiseks.	2 turu-uuringut. Sihtgrupist 30% teadlikud, neist 60% rahul/väga rahul saadud infoga.	500 000 kr KIK	Erametsakeskus	2010
	b. Eesti päritolu loodustoodete märgi vajaduse ja rakendamise analüüs.	Olemas hinnang märgi vajalikkuse ja rakendamise võimaluste kohta	50 000 RE KKM	RMK	2008 - 2010
Tootearendus	a. Koostööprojektid innovaatiliste loodustoodete välja töötamiseks.	Analüüsitud 3 võimalikku loodustoodet (1 perspektiivne loodustoodet)	300 000 KIK	RMK	2007 - 2008
	b. Tehnoloogia arendamise projektid töendusliku kasutuse valdkonnas.	1 rakendunud projekt	200 000 KIK	RMK	2008
	c. Talumetsamajandajate konkursile töendusliku kasvatuse ja kõrvalsaaduste varumise innovatsioonipremia lisamine.	Igal aastal innovatsioonipremia välja jagatud	120 000 kr KIK	Erametsakeskus	2008 - 2010
Maksud	a. Analüüsitakse kõrvalsaaduste varumise tulumaksuvabastuse mõju ja võimalikkust.	Argumenteeritud otsus maksumuudatuse otstarbekuse kohta	70 000 kr KIK	KKM	2008

* Kasutatud lühendid: KKM – Keskkonnaministeerium; MMK - Metsakaitse- ja Metsauenduskeskus; RMK – Riigimetsa Majandamise Keskus; KIK – SA Keskkonnainvesteeringute Keskus; RE – riigi eelarve

Tegevusplaan: Puhkemajandus

<i>Meede</i>	<i>Tegevus</i>	<i>Kriteerium</i>	<i>Rahastus</i>	<i>Vastutaja</i>	<i>Aeg</i>
Teavitustegevus ja koolitus	a. Fenoloogiline info saagi (seened, marjad ravimtaimed) valmimisest meedia kaudu.	Sihtgrupist 60% teadlikud, neist 70% rahul/väga rahul infoga	120 000 kr RE	MMK	2007
	b. Säästliku loodusturismi võimalusi tutvustavad (toote)kampaaniad välituristidele.	1 läbiviidud kampaania	EAS 1,5 milj. RMK, KIK	KKM	2008
	c. Loodusturismiga tegelevatele turismifirmadele suunatud prahistamisvastane kampaania.	firmit on võtnud kasutusele meetmed klientide teavituseks ja käitumise kujundamiseks.	200 000 KIK	KKM	2007- 2008
	d. Teabematerjal ja koolitused metsaomanikele puhkemajanduse võimaluste tutvustamiseks.	Teabematerjal kättesaadav. Toimunud 4 koolitust; 80 osalejale. Osalenutest 70% rahul/väga rahul	100 000 kr KIK	Erametsakeskus	2008
Algatusoetused ja tootearendus	a. Pilooprojekti konkurss turismitoote, teenuse sidumiseks pärandkultuuri objektide, oskustega.	40 projektitaotlust 5 edukaks tunnistatud projekti	300 000 kr KIK	Erametsakeskus	2008 - 2009
	b. Algatustoetus igapäevaelu põhineva puhkemajandusliku infrastruktuuri rajamiseks.	60 projektitaotlust 8 edukaks tunnistatud projekti	400 000 KIK	Erametsakeskus	2008 - 2009
	c. Toetus/tellimus uute puhkealade loomiseks eramaadel koormuse hajutamise eesmärgil.	Loodud 1 uus puhkeala	500 000 kr KIK	Erametsaliit	2009 - 2010
Keskonna-tingimused	a. Luuakse eramaa sildi ja tähistamise soovitusel.	Soovitusel välja töötatud. 90% KOV-idest teadlikud 10% KOV-idest standardit rakendanud	50 000 kr KIK, Erametsaliit	Erametsaliit	2009
	b. Maakondlike kriisiplaanide analüüs puhkemajanduse kontekstis.	Analüüs läbi viidud	20 000 KIK	KKM, Päästeamet	2008

Tegevusplaan: Pärandkultuur

<i>Meede</i>	<i>Tegevus</i>	<i>Kriteerium</i>	<i>Rahastus</i>	<i>Vastutaja</i>	<i>Aeg</i>
Teavitustegevus ja koolitus	a. Metsanduse eriala kutseõppesse pärandkultuuri õppe sisseviimise vajaduse hindamine.	Analüüsi põhjal tehtud ettepanekud.	60 000 kr RE	Haridusministeerium, KKM, Luua Metsakool	2008
	b. Koolitus metsaomanike ja metsakorraldajate teadlikkuse tõstmiseks.	Toimunud 4 koolitust; 100 osalejale. Osalenutest 70% rahul/väga rahul.	100 000 kr KIK, RE	Erametsakeskus MMK	2007 -2009
	c. Teabepäevad ja metsa pärandkultuuri käsitlev teatmekirjandus, www ressursid.	2 teabepäeva, 1 trükis ... % sihtgrupist on teadlikud ...	240 000 KIK	KKM	2010
Pärandkultuuri säilitamine	a. Pärandkultuuri objektide andmebaas metsaregistri osana.	Objektid inventeeritud ja kantud andmebaasi.	100 000 KIK	KKM	2007 - 2010
Pärandkultuuri väärtustamine	a. Pärandkultuuri sidumine maaettevõtlusega	(vt Puhkemajanduse meede 2. a)			
	b. Algatustoetused pärandkultuuriobjektide näidisõpperadade loomiseks, teeparandusele, istumiskoha, telkimiskoha rajamisele, objekti nähtavaks puhastamine jms (RAK 3.5)	Rahastatud 10 projekti aastas	300 000 kr KIK, RE	Erametsakeskus	2007-2009
	c. Talumetsamajandajate konkursile pärandkultuuri eriauhinna lisamine.	Eriauhinna statuut välja töötatud ja konkursile lisatud.	160 000 kr KIK	Erametsaliit	2007-2010

Lisa 1 Metsa mitmekülgse kasutuse tegevuskava tööühma liikmed

1. Silja Marken (Eesti Metsatööstuse Liit)
2. Ants Varblane (Eesti Erametsaliit)
3. Ando Eelmaa (Eesti Erametsaliit)
4. Enn Pärt (Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus)
5. Riho Männi (Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus)
6. Madis Raudsaar (Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus)
7. Aarne Liiders (Eesti Metsaselts)
8. Silvi Puusepp (Keskkonnaministeerium)
9. Tiit Matson
10. Sulev Svilponis

Lisa 2 Kasutatud kirjandus

- "Meetme 3.7 potentsiaalsete taotlejate tausta uuring" 2005 Uuringukeskus Klaster; tellija põllumajandusministeerium
- "2005. aasta suve siseturismi (vaba aja reisirid)" 2005 Saar Poll; tellija EASi Turismiarenduskeskus
http://public.visitestonia.com/files/statistika/suviste_sisereiside_uuring2005.pdf
- "Eesti maaturismi arengukava 2004 – 2007" MTÜ Eesti Maaturism
- "Keskkonnateadlikkuse uuring" Emor; tellija RMK
- "Looduses liikumine" 2003 Faktum; tellija RMK
- "Maaturismi toodete ja teenuste tarbijate eelistused ja maaturismi ettevõtjate vajadused" 2005 MTÜ Eesti Maaturism; tellija Põllumajandusministeerium
- Ruus, E. 1975. Eesti NSV jõhvikasooide inventeerimine. – Rmt.: Eesti NSV riiklike looduskaitsealade teaduslikud tööd II. Valgus. Tallinn. Lk 120-137.
- Paal, T. 1986. Metsamarjavarude uurimine ja arvestamine ENSV riigimetsafondi maadel. Käsikiri Metsakaitse-ja uuenduskeskuse raamatukogus. Tartu. 50 lk.
- Saastamoinen, O., Kangas, J., Naskali, A., Salo, K. 1998. Non-wood forest products in Finland. Statistics, expert estimates and recent development. – EFI Proceedings 23:132-146.
- Ruber, T. 2001. Metsa kõrvalsaaduste eksport-import aastatel 1995–2000. Diplomitöö EPMÜ Metsateaduskonnas.
- Väinu Rozental, Grillsüsi on hea ekspordiaartikkel. Äripäev 18.04.2000